

СЕКЦІЯ 1 – ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОТИЧНОГО І ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ. ЗАПОВІДНА СПРАВА. ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ І СМАРАГДОВОЇ МЕРЕЖ. ЗБАЛАНСОВАНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

УДК 502.172(477.43-751.3):911.373

Мудрак О.В., д. с.-г. н., професор, завідувач кафедри екології, природничих та математичних наук
КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”
Андрусяк Д.В., аспірант,
Інститут агроекології і природокористування НААН України

ВПЛИВ ВИПАСАННЯ ТВАРИН НА ПРИРОДНІ ЕКОСИСТЕМИ НПП “ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ”

На прикладі НПП “Подільські Товтри” розглядаються причини та наслідки випасання тварин на територіях природних об’єктів, що перебувають під особливою охороною. Зроблено висновок про необхідність врахування екологічних наслідків впливу та прийняття необхідних рішень на основі співпраці з сільськими громадами в рамках природоохоронного законодавства.

Ключові слова: випасання, біорізноманіття, природні екосистеми, НПП “Подільські Товтри”, сільські поселення.

Антропогенний вплив на стан природних екосистем призводить до їх деградації та руйнування. Темпи знищення усіх екосистем прискорюються через нестабільну сільськогосподарську, тваринницьку та промислову практику, особливо на тлі глобальних змін клімату.

У світлі сказаного варто виділити охоронювані державою заповідні території, що безпосередньо і щоденно контактують з сільськими населеними пунктами. Неконтрольованість використання природних ресурсів та нерозуміння сільським населенням цінності ботанічних заказників, пам’яток природи тощо, спонукають до проведення аналізу причин такого явища задля розробки попереджувальних заходів.

На території національного природного парку (НПП) Подільські Товтри [1] існує безліч нерегульованих конфліктів інтересів між приватними зацікавленостями жителів сіл, історично розташованих на його територіях та об’єктивними інтересами, визначеними національними правилами охорони природи. Один з таких конфліктів - нерегульований випас худоби, що є істотним чинником зміни ландшафтів та біорізноманіття.

У якості лише одного з прикладів негативного впливу випасу сільськогосподарських тварин на природні пасовища можна назвати зникнення з травостою цінних злаків, а також бобового різнотрав’я. Замість них новоутворену екологічну нішу займають різні бур’яни, малоприсадатні в якості корму для тварин. Рідкісні види, що потребують охорони, втрачаються.

Коли мова йде про стихійні пасовища, розташовані на території Національного природного парку, ступінь негативного впливу набуває особливого значення через його наслідки, а саме: втрати фітогеннофонду через зміни, що їх зазнають флора і рослинність; збільшення частки рослинності, що є отруйною та неїстівною для худоби; зникнення родючого шару ґрунту та гумусу, що є найбільш загрозливим для ботанічних заказників [2].

В Україні значно скоротилась кількість рогатої худоби у порівнянні з радянськими часами. З ліквідацією колгоспів щезли великі колгоспні стада корів, які випасались на значних площах. За цей час змінилась і форма випасу. Наразі найбільш поширена індивідуальна, для якої характерне випасання до десяти особин корів одним пастухом. Поширено випасання тварин на прив’язі. Місце випасу, у будь-якому випадку, визначає пастух або господар тварини.

Тенденція зменшення поголів’я великої рогатої худоби продовжується й у наш час. Так, упродовж 2012-2018 років у всіх категоріях господарств Хмельницької області поголів’я великої рогатої худоби зменшилося на 15,5% і на 01 січня 2019 року становило 230,3 тис. голів. Поголів’я корів скоротилося з 149,8 тис. голів у 2012 році до 130,4 тис. голів на кінець 2018 року [3].

Ця ситуація пов’язана зі спадом чисельності населення за рахунок природного та міграційного скорочення, особливо у сільській місцевості. Станом на 01 січня 2019 року відносно останнього перепису населення 2001 року його поменшало на 21,4 %, тоді як міського на – 0,9 % [3].

Здавалося б, це повинно знизити пасовищне навантаження на природні екосистеми. Місцями це дійсно спостерігається. Однак, у силу складної економічної ситуації, значна кількість сільських мешканців залишилась сьогодні без роботи, а значить і без достатніх засобів для існування.

Бідність багатьох власників худоби не дозволяє їм використовувати більш досконалі технології годівлі тварин, малочисельні сім’ї не можуть скористатись можливістю колективного почергового випасу, відповідно знижується мобільність худоби, рідким є переміщення худоби на пасовища, розташовані в інших місцях.

Скорочення робочої сили серед сільського населення подекуди стає перепоною у винаймі пастуха для випасу на віддалених пасовищах.

Зміни у правах власності на землю та цілей використання також обмежують доступ до якісних громадських пасовищ.

Віддалені від сільських поселень пасовища недовикористовуються, у той час як більш доступні, розташовані навколо населених пунктів стали надмірно експлуатуватись, особливо на околицях населених пунктів.

Ботанічний заказник місцевого значення «Мукшанський» - ділянка лівого берега р. Мукша межує з с. Слобідка Кульчівецька і є прикладом такого типу. Тут можна зустріти такі цінні рідкісні види рослин, як ковила волосиста та шавлія кременецька. Заказник входить до складу природно-заповідного фонду України, що охороняється як національне надбання, і є складовою частиною системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною.

Згідно Закону України «Про природно-заповідний фонд України» власники або користувачі земельних ділянок природних об'єктів, оголошених заказником, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму його охорони та збереження [4]. Проте, реалії відображають протилежне явище.

Індивідуальні господарства з великою рогатою худобою розташовані безпосередньо на межі ботанічного заказника. Тобто, проведення господарської діяльності (випас худоби), яка може спричинити шкоду заповідному об'єкту та порушити екологічну рівновагу наперед передбачуване.

Об'єкт заповіданий у 1988 р., але і до сьогодні право випасу укорінене у менталітеті місцевого населення. Отже, доступ до природних ресурсів, особливо коли вони складають основне джерело існування, стає приводом до екологічних конфліктів.

Дослідження цього типу конфлікту слід віднести не тільки до напруженості, викликані присвоєнням екологічних благ і прав, але й до аналізу різних антагоністичних світоглядів, пов'язаних з навколишнім середовищем і впливом на його природні об'єкти.

Висновок

Процес зонування національних парків повинен проводитись у співпраці з сільськими громадами, щоби знайти конкретні рішення на користь збереження біорізноманіття, а також на користь тих, хто населяє або є дотичним до територій особливого екологічного інтересу. Але, перед усім, потрібно подбати про екологічну обізнаність та знання громадян про екологічні проблеми даних територій. Це надасть сільським громадам інструменти, необхідні для прийняття обґрунтованих рішень та відповідальних дій.

Разом з тим, необхідним є посилення контролю за виконанням законодавства України «Про природно-заповідний фонд України» та Закону «Про охорону навколишнього середовища», яке повинно тягнути за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільну або кримінальну відповідальність, якої наразі не реалізовується.

Список використаних джерел

1. Мудрак О. В., Мудрак Г. В. Особливості збереження біорізноманіття Поділля: теорія і практика [Монографія]. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». 2013. 320 с
2. Любінська, Л. Г. Динаміка і антропогенна трансформація рослинності НПП «Подільські Товтри». Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Біологія. Тернопіль : ТНПУ, 2013. Вип. 3 (56). С. 23–27.
3. Стратегія розвитку Хмельницької області на 2021-2027 роки <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/strategiya-rozvytku-hmelnyczkoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf>
4. Ковтун О.М. Права охорона територій та об'єктів природно-заповідного фонду України: навч. посіб. для студ. ВНЗ. К.: Прецедент, 2010. 229 с.

УДК 477.46

Гальченко Н.П., к.б.н., доцент кафедри геодезії, землевпорядкування та кадастру Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, В.о. директора Комунальної установи природно-заповідного фонду регіонального ландшафтного парку «Кременчуцькі плавні» Полтавської обласної ради магістр спеціальності 101 «Екологія» КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

МІСЦЕ КРЕМЕНЧУЦЬКО-БІЛЕЦЬКІВСЬКОЇ КЛЮЧОВОЇ ТЕРИТОРІЇ В ЕКОЛОГІЧНІЙ МЕРЕЖІ МІСТА КРЕМЕНЧУКА

У статті розглянуто характеристику Кременчуцько-Білецьківської ключової території (природного ядра). Представлено розподіл за угіддями, де найбільшу площу займають водні екосистеми 60,5%. Наведена раритетна компонента флори та фауни.

Ключові слова: екологічна мережа, природно-заповідний фонд.

На території міста Кременчука найбільшою за територією і найбільш різноманітною за видовим насиченням є Кременчуцько-Білецьківської ключова територія (природне ядра), до складу якої входять РЛП «Кременчуцькі плавні» і ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Білецьківські плавні» (ЛЗЗДЗ «Білецьківські плавні») на площі 602,0 га (рис. 1) [1].

Структура земельних угідь «Кременчуцько-Білецьківського» природного ядра: 1) Сільськогосподарські угіддя 63,0 га із них сіножаті – 37,5 га і пасовища 25,5 га. 2) Чагарникова рослинність природного походження із них ліси та інші лісовкриті землі – 74,5 га. 3) Землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом – 100,0 га із них піски – 75,0 га, болота – 25,0 га. 4) Води – 364,5 га.